

AVRUPA BİRLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMANIN FİNANSMANINDA KALKINMA AJANSLARI

Cansel Seymen OSKAY*

Yeşim KUBAR*□

ÖZET

Ülkemizde 1999 yılında AB'ye uyum sürecinde önce orta vadede sonra kısa vadede yerine getirilmesi gerekli bir yükümlülük olarak bölgesel kalkınma ajansları gündeme gelmiş ve bölgesel farklılıkların giderilmesi için 1960'lı yıllardan itibaren uygulanan beş yıllık kalkınma planlarına yeni bir uygulama tarzı getirmiştir. Kalkınma ajansları özellikle kalkınmanın finansmanında AB ve Dünya Bankası fonlarından yararlanabilmek amacıyla kurulmuştur. Yapısal olarak farklı bir kuruluş ve idari tarzına sahip olması ülkemizde kalkınma ajanslarının başarısını engellemekte ve bir takım olumlu ve olumsuz görüşleri beraberinde getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Kalkınma Ajansları*

1. GİRİŞ

Sanayileşme süreci ile birlikte, Avrupa Ülkelerin hızlı büyüme sürecine girmeleri, bölgeler arası farklılıkları arttırmış, ikinci dünya savaşının yıkıcı etkileri ve teknolojik gelişmeler sonucu bölgelerarası farklılıklar daha da belirginleşmiştir. Bu durum Dünya ülkelerinde, kalkınma planlarının oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir. Ülkenin bütün olarak kalkınması için oluşturulan kalkınma planları, zamanla

globalleşmenin;, ekonomik, siyasi, kültürel ve toplumsal her alanda kendine hissettirmesine paralel olarak değişiklik göstermiş ve bölgesel kalkınma planlarına dönüşmüştür.

Türkiye'de kalkınma planları, 1960'lı yıllarda planlı dönemle birlikte başlamış ve bölgeler arasındaki farklılıkları gidermek amacıyla kalkınmada öncelikli yöreler ve teşvik uygulamalarını içeren beş yıllık kalkınma planları şeklinde uygulanmıştır. Fakat

□ Yrd.Doç.Dr Selçuk Üniversitesi, Karaman İ.İ.B.F

* Arş.Gör. Selçuk Üniversitesi, Karaman İ.İ.B.F

bağımsız yerel kurumların olmaması ve var olan kurumların işlevlerinin sınırlı kalması nedeniyle, kalkınma planları bölgesel farklılıkları azaltmanın aksine, artmasına neden olmuştur.

Dünya üzerinde ülkeler ve ülkeler içerisinde bölgeler arası, farklılıkların giderek artması kalkınma planlarının oluşturulmasında yeni ve farklı bir kurum olan bölgesel kalkınma ajanslarının (BKA) kurulmasına neden olmuştur. Ayrıca, AB prosedürlerine göre; AB fonlarının, bölgelerin öncelik ve ihtiyaçları belirlenerek oluşturulan projelerin finansmanında kullanılması da bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasını etkilemiş ve hızlandırmıştır. 1930'lu yıllardan itibaren, birçoğu Avrupa da olmak üzere Kalkınma Ajanslarının kurulmasında hızlı bir artış yaşanmıştır. Günümüzde ise 20.000 yakın bölgesel kalkınma ajansı olarak adlandırılan kuruluştan bahsetmek mümkündür.

Bölgesel kalkınma ajansları; ekonomiyi canlandırmak, geliştirmek, sektör el ve genel kalkınma problemlerini belirlemek, bunların çözümüne yönelik stratejileri saptamak ve bu stratejileri geliştiren projeleri, genel olarak ülkeye yabancı sermayeyi çekerek, yerli ve yabancı yatırımcıya uzman personeli ile danışmanlık hizmeti vererek, destekleyen ajanslardır. Bu özellikleri dikkate alınarak bu çalışmada, bölgesel kalkınma ajanslarının amaçları, faaliyet alanları, finansman kaynakları, Avrupa Birliği ile Türkiye'deki BKA'ları ve BKA'ların bölgesel kalkınmanın finansmanına katkıları üzerinde durulacaktır.

2. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

2.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tanımı

Bölgesel kalkınma ajanslarının(BKA); görev yetki ve amaçlarının, ulusal ve uluslar arası

kuruluşlarla olan ilişkileri ile örgütsel yapılarının farklılıklar göstermesi, BKA'na ait net bir tanımın yapılmasını engellemektedir. Bu nedenle BKA'lara ait farklı tanımlara rastlamak mümkündür. Bu tanımlardan bazılarına göre;

- BKA'ları; bir ülkenin belli bir coğrafi bölgesi içerisinde özel ve kamusal tüm şirketler, yerel otoriteler ile sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlayarak,

O bölgenin ekonomik kalkınmasını hedefleyen ve yasal bir hükme dayanarak kurulan yapılardır. (Koçberber, 2006:37)

- Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliğini (EURADA) tanımına göre; bir BKA, sektör el ve genel kalkınma problemlerini belirleyen, bunların çözümüne yönelik olanakları ve çözümleri saptayan bu çözümleri geliştiren projeleri destekleyen ajanslardır. Ancak operasyon alanları bunlar olduğu halde, tam olarak bu tanımlara uymayan BKA'larda vardır. Buna göre BKA'ların tek ortak özellikleri, tümünün bir coğrafi alanda bulunan içsel potansiyeli geliştirmekle ilgili olmalarıdır. (Berber ve Çelepçi, 2005:146)

- Bölgesel Kalkınma Ajansları, genel olarak, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sos yo-ekonomik koşullarını geliştirip canlandırma amacıyla kurulmuş ve kısmen kamunun finanse ettiği kuruluşlardır. Bu kurumlar, üst kurul olarak bilinen düzenleme ve denetleme kurumları benzeri kamu karar gücünü kamu organlarından alıp, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından (STK) oluşan

tüzelkişilere paylaştıran
yönetişimci kuruluşlardır.
(Maç,2006: 1)

2.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Amaçları

BKA'ların en belirgin amacı, bölgelerin potansiyelini ve sorunlarını göz önüne alarak geliştirdikleri politikalarla bölgedeki ekonomiyi canlandırmak ve bölge halkının gelişmeye katılımını sağlayarak, gelişmeden yarar sağlamaktır. Bir başka deyişle BKA'ların amaçları, uzun dönemli bölgesel ekonomik kalkınma için uygun koşulların yaratılması olarak ekonomik, bölgenin çekiciliğini arttırmak bakımından çevresel, bölgenin sosyokültürel değerlerinin geliştirilmesini sağlamak açısından sosyal, olarak sınıflandırılabilir. (Berber ve Çelepçi, 2005:148)

Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının amaçları, ise aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir.

a) Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak,

b) Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek,

c) Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak,

d) Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek,

e) Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu

kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek,

f) Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak,

g) Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.

2.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Teşkilat Yapısı

Seçilme esasları, sorumlu oldukları kurumlar, denetlenme mekanizmaları, görev ve yetkileri ile sayıları değişimle birlikte, genel olarak tüm kalkınma ajanslarında, bölge temsilcilerinden oluşan bir Genel Kurul, bu Kurul'un içinden seçilen ya da üyelerinin yerel bir yönetici tarafından atandığı bir Yönetim Kurulu, bir Genel Sekreter, ve teknik, idari ve mali işlerden sorumlu bir sekreterlik bulunmaktadır. Bununla birlikte pek çok kalkınma ajansında çeşitli konularda araştırma yapmak ve yıllık değerlendirme raporları hazırlamak üzere çalışma grupları ve komiteleri de yer almaktadır.

Türkiye de Bölgesel kalkınma Ajanslarının teşkilat yapısı; kalkınma kurulu, yönetim kurulu, genel sekreterlik ve yatırım destek ofislerinden oluşmaktadır. Görevleri ise;

Kalkınma Kurulu; Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere oluşturulmuştur.

Yönetim Kurulu; Ajansın karar organıdır. Yönetim kurulunun başkanı validir. Yönetim kurulu, tek ilden oluşan bölgelerde vali, büyük şehir belediye başkanı, il genel meclisi başkanı, sanayi

odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden Oluşmaktadır. Birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, büyük şehir belediye başkanları veya büyük şehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşmaktadır.

Genel sekreterlik; Genel sekreterlik Ajansın icra organıdır. Genel sekreterliğin ve yatırım destek ofislerinin en üst amiri genel sekreterdir. Genel sekreter yönetim kuruluna karşı sorumludur.

Yatırım destek ofisleri; Bölge illerinde, yönetim kurulu kararı ile biri koordinatör olmak üzere, en çok beş uzmandan oluşan ofisler şeklinde oluşturulmaktadır. Yatırım Destek Ofisleri, ilgili mevzuattaki başvuru koşulları ve istenen belgeler doğrultusunda yatırımcıya bilgi verme ve yol gösterme, başvurular hakkında ön inceleme yapma, iş ve işlemler konusunda valiliğe ve genel sekreterliğe bilgi vermekle görevlidir. (5449 Sayılı kanun,2006:3)

2.4. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Faaliyet Alanları

Kalkınmadaki anlayış değişikliklerine paralel olarak BKA'ların zaman içerisinde fonksiyonları değişim ve çeşitlenme göstermiştir.1950 ve 1960'lı yıllarda faaliyetleri sadece dış yatırımı çekmek ve organize sanayi bölgelerini yönetmek olan BKA'lar, zaman ilerledikçe finansal olmayan hizmetler sağlamaya ve özelleşmiş alt yapı kurmaya kadar değişen bir faaliyet yelpazesine sahip olmuşlardır.

BKA hakkında literatür ve çeşitli faaliyet raporları incelendiğinde bazı ortak noktalar göze çarpmaktadır. Bu ortak noktaları dikkate alarak

BKA'larının en geniş şekilde faaliyetleri aşağıdaki gibi ifade edilmektedir. (Çakmak, 2006: 82)

- Bölge kalkınması için strateji geliştirmek,
- Bölgenin rekabet gücünü artırmaya yönelik çalışmalar yapmak,
- Bölgeye yatırım çekmek,
- Bölgenin fiziki ve beşeri alt yapısını geliştirmek,
- Bilgi toplamak ve yaymak,
- Ulusal ve uluslar arası fonları yönetmek,
- Bölge çıkarlarını savunmak

Yukarıda belirtilen faaliyetlerin gerçekleştirilmesi dikkate alınarak bölgesel kalkınma ajanslarını, zayıf ve kuvvetli ajanslar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Zayıf BKA'larının esas faaliyetleri, bölgelerine dış yatırımcıları çekmektir ayrıca faaliyetleri arasında; enformasyon hizmeti sunmak, etkinliklerini arttırmak ve ilişkilerini geliştirmek için yurt dışında ve kendi ülkelerinde ofisler kurmak yer almaktadır.

Kuvvetli bölgesel kalkınma ajansları ise; bölgeye dış yatırımcıları çekmenin yanında bölgesel ekonomi ve iş hayatının gelişmesi, bölgesel kentleşme, çevre düzenlemesi, istihdam yaratma amacını taşıyan ajanslardır. Kuvvetli BKA'ların faaliyetleri arasında; AB ve ülke hükümetleri tarafından bölgelere yapılan yardımların dağıtımını yerine getirmek, yoksulluktan dolayı yeni yatırım yapılamayan kentsel alanların yeniden yapılandırmak, geçmişte iyi olan sanayi bölgelerinin gerilemesi sonucunda kullanılmaz hale gelen arazilerin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapmaktır. Ayrıca Kırsal alanlarda tarıma dayalı sanayiye geliştirmek ve turizmin gelişmesini sağlamak yer almaktadır. (Berber ve Çelepçi,2005:149)

2.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansman Kaynakları

Bölgesel kalkınma ajanslarının finansman kaynakları ülkeden ülkeye farklılık gösteren bir yapıya sahiptir ancak, temel olarak BKA'ların finansman kaynakları arasında AB ve Dünya Bankası fonları, yabancı ülke kredileri, yabancı sermaye, genel ve özel bütçe fonları yer almaktadır. Bu kaynakların dışında ajanslara özel olarak; borsa yatırımlarından oluşan kira gelirleri, sundukları hizmetlerden özellikle danışmanlık hizmetlerinden elde edilen gelirler de finansman kaynakları arasında yer almaktadır. Ülkemizde BKA'larının finansman kaynakları ise;

1) Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir yıl önceki kesinleşmiş bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında (%1) cari yıl bütçesinden pay,

2) Genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan paylar,

3) Belediyeler ve il özel idarelerinin bütçe gelirlerinden aktarılan paylar,

4) AB ve diğer uluslar arası fonlardan sağlanacak kaynaklar,

5) Faaliyet gelirleri,

6) Ulusal ve uluslararası kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar,

7) Bir önceki yıldan devreden gelirlerden oluşmaktadır. (Özdemir, 2006: 2)

BKA'ları finansman kaynağı olarak yukarıda da belirtildiği gibi en yaygın olarak AB ve Dünya Bankası fonlarını kullanmaktadırlar. Bu fonlar arasında 'Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ABKF)' ve 'Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu (ÖKYAF)' en sık kullanılan fonlardır. AB'nin yapısal fonlarından biri olan ABKF altyapıları geliştirmek, yerel kalkınmaya öncelik vermek ve küresel rekabete adapte olma amacıyla yapısal güçlük içindeki ülkelere transfer edilmektedir. ÖKYAF ise, AB'ye katılıma aday olan ülkelerin altyapı

projeleri için verilmektedir. (İzmir Ticaret Odası,2002:4-5)

Ülkemizde bölgesel kalkınmanın finansmanında BKA'ları yabancı sermayeyi ülkeye çekerek, AB ve Dünya Bankası fonlarını, bağış ve hibeleri kullanarak, bölgesel kalkınma için oluşturulan projelere dış krediler sağlayarak. bünyelerindeki uzman personel sayesinde yerli ve yabancı girişimciye danışmanlık hizmeti vererek, bölgenin yatırım olanaklarını belirleyip tanıtım dokümanları hazırlayarak, yerel yönetimlerin altyapı hizmetlerine ve eğitime destek vererek, bölgesel kalkınmanın finansmanına yardımcı olmaktadır.

3. AVRUPA BİRLİĞİNDE BÖLGESEL AJANSLARI

İkinci Dünya savaşının yarattığı tahribat, kıtlık, işsizlik gibi yıkıcı etkiler ülkeler ve ülkeler arasında var olan bölgelerarası farklılıkların artmasına neden olmuştur. Hızlı teknolojik gelişmelerle birlikte, özellikle Avrupa'nın Batı ülkelerinde diğerlerine göre büyük farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bir ülkede bir bölgenin diğerlerine göre daha büyük gelişmeler göstermesi ayrıca İngiltere, İskoçya ve Galler de eski sanayinin çökmesi bölgesel kalkınmayı sağlayacak planların oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Bölgesel kalkınma planları daha sonra diğer Avrupa ülkelerine de yayılmıştır.

Bu dönemde ekonomiyi canlandırmak, geliştirmek, bölgesel ve yerel farklılıkları azaltmak için bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması gündeme gelmiştir. 1950'li yıllardan itibaren Avrupa da bölgesel kalkınma ajansları, Avusturya, Belçika, Fransa ve İrlanda'da; 1960'lı yıllarda Almanya, İngiltere, İtalya ve Hollanda'da; 1970 yıllarda Yunanistan, İspanya, Finlandiya'da; 1980'de Danimarka'da, bölgesel ve yerel

kalkınmanın önemli kuruluşları olarak hizmet vermişlerdir. Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İsveç ve Ukrayna ise Avrupa Birliğinin isteğiyle, ajanslarla 1990'lı yıllarda tanışmışlardır. Doğu Avrupa ülkelerinde ise Kalkınma Ajansları doğrudan Avrupa Birliğinin görevlendirdiği uzmanlar tarafından kurulmuş aynı zamanda finansman ihtiyaçları da Avrupa Birliği tarafından karşılanmıştır.

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde bölgesel kalkınma ajansları EURADA'ya üye olarak faaliyet göstermektedir. EURADA (European Association of Regional Development Agencies) bölgesel kalkınma ajanslarının üst kuruluşu olarak 1991 yılında Belçika Kanunları çerçevesinde, kar amacı gütmeyen bir organizasyon olarak kurulmuştur.

Avrupa Birliğinde, bölgesel farklılıkların giderilmesi ve bölgesel kalkınma planları doğrultusunda BKA'lara özel bir önem verilmektedir. Görevleri şu şekilde ifade edilmektedir:

Piyasa başarısızlıklarını gidermek, işletmelere destek altyapı hizmetleri sağlamak, KOBİ'ler için finansal hizmetler vermek, yabancı yatırımcıları bölgeye çekmek, değişikliklere eşlik etmek, yerel/bölgesel otoritelere bölgesel stratejiler konusunda tavsiyeler vermek, endüstriyel parklar ve kuluçkalar yaratmak, mesleki yetiştirme kursları açmak, uluslararası ortaklık anlaşmaları hazırlamak, geleceğe dönük senaryolar oluşturmaktır. AB bünyesinde faaliyet gösteren BKA'larının bölgesel farklılıkların giderilmesi ve finansmanın sağlanmasında başarılı ve faydalı olduklarını söylemek yerinde olacaktır.

4. AVRUPA BİRLİĞİNE UYUM BÖLGESEL TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Bölgesel kalkınma ajansları, sektörel ve genel kalkınma problemlerini belirlemek, bunların çözümüne yönelik stratejileri saptamak ve bu stratejileri geliştiren projeleri desteklemektedir. Türkiye'de ise bölgesel kalkınma ajansları ilk kez, AB'ye tam üyeliğin tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesinde gündeme gelmiş, AB komisyonunun hazırlamış olduğu "Katılım Ortaklığı Belgesinde" orta vadede yapılması gereken düzenlemeler arasında BKA'ların yer almasıyla (sonra 14 Nisan 2003 tarihinde kabul edilen katılım ortaklığı belgesinde kısa vadeli hedefler arasında yer almıştır) yasal olarak düzenleme süreci başlamıştır. Türkiye'de bölgesel kalkınma ajansları, Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı'nın organik bir parçası olarak gündeme gelmiş ve Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilmiştir.

4.1. Türkiye Bölgesel Dengesizlik Sorunu

Bölgelerarası dengesizlik yalnızca ülkemize ait bir sorun değildir. Farklı boyutlarda olmak koşulu ile tüm dünya ülkelerinde yaşanan bir sorundur. Ülkemizde de var olan bölgesel dengesizlik sorununu, coğrafi ve tarihi koşullar yönüyle ele alırsak, Doğu Anadolu bölgesinin yüksek, dağlık ve sert bir iklime sahip olması, bölgede tarım hayvancılık vb. işlerle uğraşılmasını engellemekte bu durum bölgenin diğer bölgelere göre geri kalkmasına neden olmaktadır. Aynı sorun Güneydoğu Anadolu bölgesi içinde geçerlidir ve bölgedeki su sorunu da geri kalmışlığın diğer bir nedenini oluşturmaktadır. (Dinler, 1998:170-174)

Tarihsel olarak bölgeler arası farklılığın nedenleri; 18. yy da Batı Avrupa da başlayan endüstri devrimine uyum sağlanamaması, sanayileşmeye

ayak uydurulamamasıdır. Bu durum ülkemizin batısı ile doğusu arasında gelişme, büyüme ve kalkınma yönünden farklılıkların nedenidir. Ülkemizde Batı Avrupa ile ticari ilişki içine giren Batı Anadolu kentleri yeni koşullara uyum sağlayarak dışa bağımlı da olsa ekonomik canlanma içerisine girerken, yüzey şekilleri, fakir tarımsal yapıları nedeniyle Doğu Anadolu kentleri bu ilişkiden yararlanamamıştır. Böylece bölgeler arası farklılıklar başlamış, Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan araştırmalarla nüfusun, ulaştırma olanaklarının ve sanayinin Batı Anadolu da yoğunlaşmış olması, kamu harcamalarının büyük bir kısmının Batı Anadolu ya yapılması bölgeler arası farklılıkları giderek arttırmıştır. Bunlara ek olarak, Ülkemizde tasarruf birikiminin yetersiz olması, yakın zamana kadar sık sık yaşanan ekonomik krizler, siyasi olarak sık sık erken genel seçimlerin yaşanması sonucu farklılıkları gidermek amacıyla oluşturulan proje ve yatırımların tamamlanamaması, bölgesel ihtiyaç göz önüne alınmaksızın popülist politika uygulamaları da bölgesel ve kentsel farklılıkların diğer nedenleri olarak sayılabilir. Türkiye de bölgesel farklılıkların giderilmesi için devletçi dönemden başlanarak, demir yollarının doğu illerine kadar ulaştırılması, 1.ve 2. beş yıllık sanayi planları, KİT'lerin, fabrikaların, okul ve üniversitelerin Güneydoğu ve doğu illerinde açılması, beş yıllık kalkınma planları gibi önlemler alınmıştır. Fakat bölgeler ve kentler arası farklılıkların engellenmesinde tam ve kesin bir başarıya ulaşılamamıştır.

4.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kurulmasında DPT'nin Rolü

Ülkemizde bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluş, koordinasyon ve görevleri hakkındaki kanuna göre; BKA'larının ulusal düzeyde koordinasyonundan DPT sorumlu tutulmakta ve DPT'nin ajanslara ilişkin

görevleri aşağıdaki gibi ifade edilmektedir.

- Bölgesel gelişmişlik farklarını azaltıcı tedbirler almak; plânlama, programlama ve projelendirme konularında ajanslara rehberlik ve danışmanlık yapmak, plân ve programların uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek,
- Ajansların kurumsal performansları ile yürütülen programların performanslarının ölçülmesine dair usûl ve esasları belirleyerek, bunların değerlendirmesini yapmak veya yaptırmak,
- Bölgesel gelişmeye yönelik iç ve dış kaynaklı fonların ajanslara tahsisi ile bunların kullanımına ilişkin usûl ve esasları belirlemek,
- Ajanslar arası işbirliğini sağlamak ve ortak proje üretimini desteklemek,
- Ajansların işlevlerini etkili ve verimli olarak yerine getirebilmesi için merkezî düzeyde ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyonu sağlamak,
- Ajansların yıllık çalışma programlarını onaylamak,
- Yönetim Kurulu tarafından seçilen ve teklif edilen ajans genel sekreterini onaylamak. (Özdemir,2006:6)

Bölgesel Kalkınma ajanslarının kuruluşunda DPT'nin temel görevi ajansların koordinasyonudur. Bu görevle DPT'ye uluslar arası fonların kullandırılmasında kuralları belirleme yetkisi verilmektedir. Bu durum DPT'ye AB'ye uyum sürecinde önemli bir rol yüklemesine karşı, DPT'nin BKA'ların koordinasyonunu sağlama faaliyeti, kuralları önceden belli olan esasları uygulamaktan öteye geçmemektedir. Ajansların toplantılara ilişkin raporları DPT'ye sunmaları ise sadece

bilgilendirme amacı taşımakta herhangi bir yetki ve sorumluluk yüklememektedir.

4.2.1. Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı

Ege Bölgesi Kalkınma Ajansı (EBKA) kuruluş çalışmalarına 1993 yılında başlamıştır. EBKA bu aşamada Fransa'dan ve Avrupa'daki çeşitli kalkınma ajanslarından destek danışmanlık hizmeti almıştır.

EBKA'nın vizyonu; Zengin doğal, tarihi, kültürel ve insan kaynaklarını koruyan ve sürdürülebilir kılan, yenilik ve teknoloji ile bütünleştiren, rekabet gücüne sahip, bölge içi ve bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltmış, yaşam kalitesi yüksek bir dünya kenti olmaktadır. EBKA'nın iki ana stratejisi Türkiye'yi, İzmir ve Ege bölgesini tanıtmaktır.

4.2.2. Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA)

Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri bir araya getirilerek, aralarındaki iş birliğini geliştirme yönünde çalışmalar yapmakta ve sürdürülebilir yerel kalkınmayı amaçlamaktadır. Ajans, bölgedeki yatırımların ve bölgenin cazibesinin artırılması için Çukurova bölgesinin çeşitli alanlarındaki potansiyelinin ulusal ve uluslararası alanda tanıtımını yapma görevini de üstlenmiştir. ÇKA'sı, Adana ve Mersin illerinde ekonomik ve sosyal alandaki verileri değerlendirerek bölge potansiyeli ve mevcut durumla ilgili tespitlerde bulunmaktadır. ÇKA'nın vizyonu; Doğu Akdeniz'in kalbi, tarım, sanayi, turizm, lojistik ve enerji alanında rekabetçi, limanı ve serbest bölgeleriyle ülkemizin dışa açılan kapısı, kentleri ve kırsalı ile topyekûn kalkınmış bir Çukurova Bölgesi oluşturmaktır. ÇKA'nın misyonu; nitelikli ve dinamik uzmanlarıyla yerel potansiyeli harekete geçirmek ve yerel kalkınmayı sağlamaktır. (ÇKA, 2005)

4.2.3. Mersin Bölgesel Kalkınma Ajansı

Ajans olarak ilk kurulma çalışmaları 1999 yılında başlamış ancak kurumlar arası rekabet, bütçe sıkıntısı ve birlik olamama gibi nedenlerden dolayı kurulmasında bekletilme kararı alınmıştır. İkinci kez ajans olma çalışmaları 2001 yılında başlatılmış, yerli ve yabancı uzmanlarla yapılan çalışmalar sonucu kalkınma ajansı olarak, Mersin ticaret ve sanayi odası (MTSO) bünyesinde kurulması kararlaştırılmıştır.

Mersin kalkınma ajansının Misyonu; AB fonlarından yararlanma, KOBİ'lerin dışa açılması, BKA'nın Türkiye'de gündeme getirilmesi, EUREDADA- Avrupa Kalkınma ajansları birliği üyesi olmaktadır. (Okutucu, 2006:6) MKA'sı kalkınma planlarında ve bölgeler arası farklılıkların azaltılması için hazırlanacak olan projelerde beş farklı alana öncelik tanımaktadır. Bu alanlar; Ticaret, liman ve serbest bölgeler, dışa açılma ve sanayileşme, gıda tarım ve seracılık, kültür, turizm, sanat ve sosyal uyum'dan oluşmaktadır

Mersin kalkınma ajansı Türkiye'deki ajanslar arasında EURADA birliğinin tek üyesidir. Ajansın çalışmaları arasında yer alan Mersin'in verimliliğini artırma projesi, akredite analiz laboratuvarları kurma projesi, Mersinde AB yerel bilgi bürosu açılması ve işletilmesi projeleri dikkat çekmektedir.

Mersin kalkınma ajansı 8 Ekim 2004 tarihinden itibaren Mersin Kalkınma ve İşbirliği Konseyi (MEKİK)'e dönüşmüştür. 2004 yılından itibaren sürdürdüğü çalışmalar sonucunda bölgeye doğrudan; Kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları arasında iletişim ve koordinasyonun gelişmesine katkıda bulunma, farklı alanlarda faaliyet gösteren kurumlar arasında hızlı ve doğru bilgi alışverişini sağlamak açısından verimli bir platform oluşturmak, AB fonlarının kente aktarılmasına yardımcı olmak gibi katkılar sağlamıştır. Dolaylı

olarak, projelere alt yapı hazırlama ve uygulama desteği sağlanması, medyada yer alarak yurt içi ve yurt dışı tanıtımın gerçekleştirilmesi, büyükelçi ziyaretleri ve bilgilendirme toplantıları sırasında iş bağlama gibi katkılar da sağlamaktadır.

4.2.4. GAP-Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GİDEM)

GAP ile ortaya çıkan ekonomik ve sosyal canlılık nedeniyle oluşan yatırım ortamını değerlendirmek ve Bölge'nin potansiyel girişimcilerini özendirmek, gereksinim duydukları bilgi ve danışmanlık hizmetlerini vermek ve koordine etmek amacıyla Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin illerinde hizmet vermektedir. (GİDEM, 1998)

GİDEM'in amacı bölgelerinde yatırımcılığı ve girişimciliği özendirmek, yerli ve yabancı sermayeyi bölgeye çekebilmek açısından gerekli danışmanlık hizmetini vermektir. GİDEM'ler GAP'ın bölgeye getireceği faydalardan yararlanmak isteyen yatırımcılara yatırımın nasıl ve nereye yapılması gerektiği, iş kurma, iş geliştirme, yerli ve yabancı diğer yatırımcılarla ortaklık kurma alanlarında danışmanlık hizmeti vermektedirler. Ayrıca buldukları yerin özellikleri ve kaynakların üretime dönüştürülmesi yoluyla yeni iş olanakları da sağlamaktadırlar.(Hekimoğlu ve Altındağ, 2006: 25)

GİDEM'lere Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) ve GAP İdaresi işbirliği ile yürütülen 'Bölge'de Ekonomik Kalkınma Ajansı Kurulması' projesi, kapsamında teknik ve mali destek sağlanmaktadır.

4.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Önemi ve Bölgesel Kalkınmaya Katkıları

Bölgesel Kalkınma Ajansları bölgede var olan içsel potansiyeli ortaya çıkaran ve geliştiren bu suretle bölgenin ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasını sağlayan kurumlardır. BKA'lar bölgesel

rekabetin geliştirilmesinde, KOBİ'lerin rekabet güçlerinin artırılmasında, yerli ve yabancı yatırımcılar için cazip bir bölge oluşturulmasında etkin olarak faaliyet göstermektedirler. Bölgesel kalkınma ajansları, bölgesel ve yerel yönetimlere, yatırım alanlarından işgücü yapısına, ulaşımdan altyapıya kadar çeşitli konularda bilgi sağlayan, bölgenin fırsat ve tehdit yönleri ile güçlü ve zayıf yönlerini analizlerle belirleyen kurumlardır. Yukarıda sadece birkaç tanesi sıralanan faaliyetlerin bölgede yaratacağı faydayı düşünecek olursak BKA'ların bölgesel kalkınma için büyük bir öneme sahip olduklarını söylemek doğru olacaktır. O halde etkin bir şekilde faaliyet gösteren BKA'larının kalkınmaya sağlayacakları katkıları şu şekilde sıralamak mümkün olacaktır;

- Öncelikle bölgelerde endüstriyel ağların ve demetlerin gelişmesini sağlayacaklardır, Böylelikle firmalar pozitif dışsallıklar elde ederek yığın ekonomilerinden yararlanabileceklerdir,
- Endüstri demetlerinin üniversitelerle işbirliği içinde çalışmasını sağlayarak, iş yaşamından kopuk faaliyet gösteren üniversiteleri endüstriyel faaliyetlerin içine çekeceklerdir,
- Yoğun araştırmalar ve fizibilite çalışmalarıyla bölgelerin gerçek potansiyellerini tespit edecekler ve bölgeye en uygun endüstri kolunun gelişmesini teşvik edeceklerdir,
- Bölgelerdeki KOBİ'lere piyasa hakkında bilgi sunabilecekler, böylelikle gelişmekte olan ülkelerin ortak sorunlarından olan 'sınırlı bilgi' problemini ortadan kaldıracaklardır,
- Bölgelerindeki ekonomiyi geliştirmelerinin, KOBİ'lere destekte bulunarak büyümelerini teşvik etmelerinin ve yabancı sermaye

çekmelerinin sonucu olarak bölgede işsizlik seviyesini azaltacaklardır,

- Sosyal gelişmeye yönelik uygulamalarıyla bölge ekonomisinin gelişmesinden ziyade 'kalkınmasını' sağlayacaklardır. (Uğuş, 2005:22)

Görüldüğü üzere, etkin BKA'lar kurmak ekonomik kazanımların yanı sıra sosyal kazanımlar da getirecek, sonuçta bölgelerin kalkınmasıyla ülke ekonomisinin kalkınması sağlana bilecektir.

BKA'ların kamu kurum ve mahalli idarelere katkısı; bölgesel ölçekli yerel kalkınma amaçlı plan ve projelerin uygulanabilir kılınması ve yatırımların bölgesel öncelikli ve sektör el dengeler dikkate alınarak gerçekleştirilmesini sağlamak olarak ifade edilebilir.

BKA'ların özel kesime sağladıkları katkılar ise; karar verme süreçlerine katılım, yatırım ortamının iyileştirilmesi, KOBİ ve girişimciliğin desteklenmesi, üretim, teknoloji, finansman gibi konularda destek hizmetler, yerel pazarın büyümesi ve gelişmesi olarak ifade edilebilir. (Kindap, 2004:10)

5. SONUÇ

Ülkemizde uzun dönemden beri bölgesel farklılıkların ve geri kalmışlıkların yaşanması, bölgesel kalkınma planlarının sürekli gündemde kalkınmasına neden olmuştur. 2000'li yıllara kadar, gerek ekonomi, gerek siyasi alanda istikrarın sağlanamaması, uzun süre yüksek kronik enflasyonla yaşam, bölgesel ya da kentsel ihtiyaçlar dikkate alınmaksızın uygulanan Popülist politikalar ve Az gelişmiş bir ülke olmamız, kısa aralıklarla yapılan genel seçimler sonucu plan ve proje uygulamalarının yarım kalması, bölgesel farklılıkların giderilmesi için tüm çabaların sonuçsuz kalmasına neden olmuştur. Bu durum uygun ve

kullanılabilir bir kalkınma planının önemini ortaya çıkarmıştır.

1980'li yıllardan itibaren küreselleşmenin de etkisiyle bölgesel farklılıklar daha da belirginleşmiş ve çözüm yolu üretmek amacıyla bölgesel kalkınma ajansları yeni bir kurum olarak gündeme gelmiştir. Kalkınma ajansları, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türkiye'de bölgesel gelişmeyi gerçekleştirmek, AB'nin üye devletlere kullandığı teşvik fonlarından yararlanmak için kurulmuştur.

Dünya çapında kurulan BKA'ların başarılı ve başarısız örneklerine rastlamak mümkündür. Gelişmiş ülkelerde ve AB bünyesinde faaliyet gösteren kalkınma ajanslarının çoğu; amaçları doğrultusunda başarılı olmuş ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlamışlardır. Fakat çalışmaları başarısızla sonuçlanan bölgelerarası farklılıkları artıran kalkınma ajanslarına da rastlanmaktadır. Kalkınma Ajanslarını değerlendirirken, başarılı ve başarısız örneklerine bakmaktan ziyade; ülkenin idari, yapısal ve ekonomik Kriterlerine uygun olup olmadığı, halkın desteğini alıp almayacağı yönünden değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Ülkemizde BKA'ları kuruldukları ilk günden itibaren tartışma konusu olmuş ve birbirine zıt iki görüş ortaya çıkmıştır. Bir görüşe göre, kuruluş yapısı ve teşkilatlanması gereği kalkınma ajansları Anayasaya aykırılık teşkil eden ve bölücü özellikleri bünyesinde taşıyan bir kuruluştur, diğerine göre ajanslar, özellikle AB'ye uyum sürecinde ve bölgesel farklılıkların azaltılmasında gerek faaliyet, gerek finansman ihtiyacının karşılanması açısından son derece gerekli ve yararlı kurumlardır. BKA'ların ülkemizde son iki yıl içerisinde kurulması açık olarak bölgesel kalkınmanın finansmanına bir katkı sağlayamamış olması ve Nisan 2007 de Danıştay tarafından Anayasa

mahkemesine BKA'ların kuruluş çıkacağına göstergesidir. Ayrıca kanununda yer alan bazı maddelerin bölgesel kalkınma ve bölgesel Anayasaya aykırı olduğu şeklinde açılan farklılıkların giderilmesinde tek bir davada BKA'larının yürütmesinin bir kurumun faydalı ve başarılı olmasını karar verilmeye kadar durdurulması, planlamak da doğru değildir. BKA'ların kuruluş ve işleyişinde sorunlar

KAYNAKÇA

ÇAKMAK Erol, Yerel Ekonomi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, İmaj Yayınevi, Ankara, Aralık 2006, s:82

Çukurova Kalkınma Ajansı,
http://www.cka.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=17

DİNLER Zeynel, Bölgesel İktisat, Ekin Kitapevi, Bursa 1998, s: 170-174

GİDEM, <http://www.gap.gov.tr/Turkish/Basinbil/Bbil1998/bb103.html>

HEKİMOĞLU Burhan ve ALTINDEĞER Mustafa, Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim: Bölgesel Kalkınma Ajansları,
<http://www.samsuntarim.gov.tr/yayim/strateji/bolge.pdf>

İZMİR TİCARET ODASI, Bölgesel Kalkınma Dokümanı, İzmir, Mart 2002, s. 4-5.

KİNDAP Ahmet, Bölgesel Kalkınma Ajansları, Kasım, 2004,
<http://www.eticaret.gov.tr/KobiSunum/DPT.ppt#311,1>

KOÇBERBER Seyit, Kalkınma Ajansları ve Sayıştay denetimi, Sayıştay Dergisi, Nisan- Haziran, 2006, Sayı:61

MAÇNaz, Bölgesel Kalkınma Ajansları Ve Türkiye, <http://www.kto.org.tr/dosya/rapor/kalkinmaaajans.pdf>

OKUTUCU Raif, Mersin Kalkınma ve İşbirliği Konseyi, Eylül, 2006, Ankara
http://www.tepav.org.tr/sempozyum/sunumlar/Raif_Okutucu.pps#524,6,

ÖZDEMİR Esin, Kalkınma Ajanslarına ve 5449'nolu Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu Koordinasyonu ve Görevleri hakkında kanuna İlişkin Bilgi Notu,
http://www.tobb.org.tr/abm/raporlaryayinlar/KA_internet.pdf

BERBER Metin ve ÇELEPÇİ Ebru, Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, <http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/kajans.pdf>

UĞUŞ Burcu, Avrupa Birliği ve Türkiye de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları,
<http://www.eakademi.org/incele.asp?konu=AVRUPA%20BİRLİĞİ%20VE%20TÜRKİYE'DE%20BÖLGESEL%20KALKINMA>

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu Koordinasyonu ve görevleri hakkındaki 5449 sayılı Kanun, <http://www1.iso.org.tr/tr/Documents/Cevre/MEVZUAT%20>